

Betalt av legemiddelindustrien

Metoderapport til SKUP 2006

****** Den profilerte forskningssjefen Steinar Ø. Thoresen ved Kreftregisteret fikk 233 900 kroner i personlige utbetalinger fra legemiddelfirmaet Merck:

Like før jul betalte de første norske jentene 3777 kroner for å få livmorhalskreftvaksine. Norske myndigheter vurderer nå også å massevaksinere norske skolebarn med den såkalte HPV-vaksinen. VG avslører at mannen som alene har forhandlet frem vaksineavtalen i Norge, har fått penger innbetalt på sin personlige bankkonto fra vaksineprodusenten i flere år. Pengeoverføringene til den profilerte fagsjefens personlige konto startet to år før Thoresen forhandlet frem en gigantavtale om utvikling av en vaksine mot livmorhalskreft, med det samme firmaet. Uten å informere ledelsen inngikk Thoresen og en underordnet medarbeider ved Kreftregisteret personlige pengeavtaler med Merck - i strid med gjeldende retningslinjer.

****** SINTEF-forsker Finn Egil Skjeldestad har også fått penger rett på sin private konto fra vaksineprodusenten Merck. VGs avsløring får SINTEF-ledelsen til å steile. Skjeldestad sitter blant annet i ekspertgruppen som skal rådføre myndighetene om effekten av Mercks livmorhalskreftvaksine. Konserndirektør Tonje Hamar ved SINTEF Helse synes det er rystende og «helt uakseptabelt» at en SINTEF-ansatt, i likhet med Kreftregisterets Steinar Thoresen, mottok honorarer fra legemiddelgiganten.

****** Riksrevisjonen mener at Frøydis Langmark og Kreftregisteret har ført Staten bak lyset, ved blant annet å hemmeligholde en vaksineavtale verdt syv millioner kroner med vaksine-giganten Merck. Totalt ble minst 2,6 millioner kroner bevisst ført feil i regnskapene og dermed holdt skjult for departement og storting, mener Riksrevisjonen.

Publisert: Verdens Gang fra 27. desember 2006 og i januar. 2007

Redaksjonsadresse:

Verdens Gang
Reportasjen
Postboks 1185
0107 Oslo

Journalistenes tlf/e-post:

Katrine Lia, mobil 952 90 216, katrine.lia@vg.no
May Linn Gjerding, mobil 415 30 324, may.linn.gjerding@vg.no

Forord:

Vi synes at Kreftregister- og vaksinesakene har vært spesielt spennende å jobbe med! Alt vi hadde å gå på i starten var navnet på en forsker og en utskrift hentet fra Riksrevisjonens Dokument nr. 1.

Navne-tipset fikk vi da bestemte oss for å systematisk gå ut og møte folk som kunne sitte på interessante helsenyheter og konfliktstoff. Vi tviler på at vi hadde fått informasjonen vi etter hvert fikk, hvis vi ikke hadde insistert på personlige møter.

Vi opplevde å møte et miljø som i stor grad beskytter sine egne. På telefon insisterte de fleste i miljøet rundt forskerne og Kreftregisteret på at dette var "en personalsak", uten interesse for offentligheten. Uten å ha muligheten til å møte folk ansikt til ansikt, tviler vi på at vi ville fått mer utfyllende svar. Steinar Thoresen bagatelliserer i ettertid honorarene han fikk utbetalt på sin personlige bankkonto – uten å informere arbeidsgiver. Men helseministeren tar ikke like lett på saken, og vil skjerpe regelverket.

Saken fikk mange overraskende vendinger etter hvert som vi spurte – og fikk svar. Vi vil i flere artikler fremover belyse samrøre mellom leger/forskere og legemiddelindustrien.

1. Innledning

Vi fant en kilde: I november 2006 satte reporterne en helsegruppe, og drodlet hvilke fagpersoner som må oppsøkes/snakkes med om konfliktstoff og interessante tema. Vi fant en kilde som i begynnelsen av desember henviste til omtalen av Kreftregisteret i Riksrevisjonens Dokument nr. 1.

Vedkommende fortalte oss at Steinar Thoresen, nå permittert forskningssjef ved Kreftregisteret, trolig var en av de to ansatte som hadde hatt personlige avtaler med Merck. Vi fikk også høre påstanden om flere økonomiske uryddigheter i Kreftregisteret og at Thoresens påståtte honoraravtale var "toppen av et isfjell". Disse opplysningene pirret vår nygjerrighet, og dannet utgangspunktet for at vi valgte å se nærmere på Riksrevisjonens rapport.

(For mer informasjon om saken, henvises til Riksrevisjonens Dok. 1: http://www.riksrevisjonen.no/Revisjonsresultater/Dokumentbase_Dok_1_2006_2007.htm).

I Riksrevisjonens rapport, er det en kort og anonymisert omtale av forholdet hvor to ansatte ved Kreftregisteret har hatt personlige avtaler om honorar/reisegodtgjørelse med Merck/MSD.

Mange løse tråder: Vi leste Riksrevisjonens Dokument nr. 1 nøye. Dokumentet ble overlevert Stortinget 22. november 2006 og var kjent før vi fikk vite at Thoresen var en av de omtalte i rapporten. De ansattes honoraravtaler var ikke omtalt i media, og detaljene i avtalene fremgikk ikke i Riksrevisjonens dokument.

Vi fant to kortere artikler i Aftenposten om Riksrevisjonens kritikk av Kreftregisteret, da de angivelig hadde inntekter i millionklassen er skjult i fond. Riksrevisjonen kritiserer også organiseringen av fondet.

Vi ble nysgjerrige på detaljene i fondsaken også, for det var mange ubesvarte spørsmål.

Utgangspunktet da vi begynte å jobbe med saken, var to ulike saker som begge angikk Kreftregisteret: Honoraravtalene til Kreftregister-ansatte og anklagene om økonomisk rot i Kreftregisteret.

Vi måtte få dokumentert/bekreftet at Steinar Thoresen virkelig hatt en personlig pengeavtale med Merck – og samtidig finne frem til den andre personen som hadde lignende avtale. Vi ønsket mest mulig fakta og detaljer på bordet.

Det var en tidkrevende utfordring å få til dette. Vi kontaktet Riksrevisjonen og begjærte innsyn i all korrespondanse Riksrevisjonen hadde hatt med Helse Sør, Rikshospitalet-Radiumhospitalet, Kreftregisteret og evt. andre instanser. Vi fikk utlevert brevvekslingen mellom Riksrevisjonen, Helse Sør og Rikshospitalet-Radiumhospitalet – og etter hvert mengder skriftlig dokumentasjon fra Kreftregisteret i saken.

Etter å ha pløyd dokumentene og skaffet mest mulig kunnskap om anklagene og Riksrevisjonens grunnlag innkalte vi de mest sentrale partene til intervju. Vi la stor vekt på personlige møter, hvor vi journalistene møtte opp og utfylte hverandres spørsmål. Vi opplevde det også som positivt å stille "mannsterk" på møtene, da informasjonen hos enkelte satt langt inne.

Vi avdekker detaljene i Steinar Thoresens honoraravtale med Merck. Videre finner vi ut at han fremforhandlet en storstilt avtale med Merck, om vaksineutvikling på vegne av Kreftregisteret.

Vi løftet frem det faktum at Riksrevisjonen holder Kreftregisterets direktør Frøydis Langmark personlig ansvarlig for de økonomiske forholdene som er avdekket, og konfronterte Langmark og hennes ledere med Riksrevisjonens kritikk.

Vi avslørte at også SINTEFs daværende forskningssjef hadde tilsvarende pengeavtale med Merck som Steinar Thoresen. Han sitter i en ekspertgruppe som skal evaluere og rådføre myndighetene om livmorhalskreft-vaksinen.

Vi satt også søkelyset på at vaksinen mot livmorhalskreft, den såkalte HPV-vaksinen først og fremst, er myntet på kreftform som først og fremst utgjør et samfunnsproblem i Afrika og andre U-land.

Konsekvensene av våre avsløringer er at helse- og omsorgsminister Sylvia Brustad vil skjerpe regelverket for kontakt mellom helsepersonell og legemiddelindustri. Etter at Brustad hadde lest VG-artiklene om Kreftregister-avsløringene lover hun følgende:

- a) Innskjerping av regelverket og sørge for at det blir etterlevd.
- b) Statsråden vil ta opp retningslinjene/regelverket for kontakt mellom helsepersonell og legemiddelindustri med direktørene for helseforetakene og andre statlige helseinstitusjoner. Hun vil også drøfte problemstillingen i forhold til fastleger.
- c) Hun vil til bunns i Kreftregister-saken hvor Riksrevisjonen holder Frødis langmark ansvarlig, og vil kreve alle kortene på bordet for å finne ut hva som har skjedd.
- d) Brustad vil engasjere seg i spørsmålet om hvorvidt myndighetene skal innføre HPV-vaksinen i barnevaksinasjonsprogrammet. Hun vil skaffe visshet om at det blir gjort vurdering av habilitet og uavhengighet til dem som er involvert i utredningsprosessen i forbindelse med HPV-vaksinen.

Etter artikkelen om SINTEF-forskeren som også hadde pengeavtaler sto på trykk i VG, ble det klart at seniorforsker Finn Egil Skjeldestad forlater jobben. Konsernledelsen visste ikke om de personlige honorarene, selv om Skjeldestad hevder å muntlig ha informert ledelsen om dette i 2000. Det ble ikke gitt som offisiell grunn til hvorfor forskeren slutter nå, men VG kjenner til at Skjeldestads forhold til sjefer og samarbeidspartnere har vært anstrengt.

Leder i Kontroll- og konstitusjonskomiteen, Lodve Solholm (Frp) leste i romjulen VGs saker, og kommenterte at han vil anbefale åpen høring om forholdene kreftregisteret blir kritisert for. I komiteens første møte på nyåret er Riksrevisjonens «Dokument nr. 1» på agendaen.

2. Problemstillinger

Vi har lenge ønsket oss en anledning til å granske samrøre og økonomiske bindinger mellom leger/forskere og legemiddelindustri – og ønsket å finne ut mest mulig konkret hvordan slik ukultur kan utarte seg i praksis. Ettersom evt. smøring/økonomiske bindinger kan være vanskelig å dokumentere var tipset om Steinar Thoresen og Riksrevisjonens Dok. 1 inngangsportalen til problemstillingen:

* Ansatte i Kreftregisteret har inngått personlige avtaler med MSD og/eller morselskapet Merck & Co Inc i USA. Avtalene er inngått for perioden 2002–2007, og sikrer de ansatte honorarer og dekning av utlegg i forbindelse med møter. Beløpene er overført direkte til den enkeltes bankkonto. Samlet er det overført ca. 227 000 kroner i honorar og ca. 135 000 kroner til dekning av flybilletter. Ledelsen i Kreftregisteret har ikke tidligere vært kjent med saken. Riksrevisjonen har i brev til departementet forutsatt at dette nå ryddes opp i internt.

• Kreftregisteret inngikk i 2004 en avtale med legemiddelfirmaet MSD-Norge om utarbeidelse av vaksine mot livmorhalskreft (HPV-vaksine). Det ble avtalt at deler av betalingen, tilsvarende Kreftregisterets overhead, skulle tilfalle Kreftregisterets fond. I vedlegg til avtalen framgår det at overhead for perioden 2004–2007 er 838 000 kroner årlig, mens overhead for perioden 2008–2013 er 752 000 kroner årlig. Per 19. juni 2006 er ca. 1,7 mill. kroner overført til fondet.

2.1 Underveis dukket det opp flere spennende problemstillinger.

Angående Steinar Thoresen:

- Hvilke møter, hvilke reiser, honorar for hva?
- Hvorfor oppga han ikke biervervet til sin ledelse?
- Visste noen andre ved Kreftregisteret?
- Hva var intensjonen med de personlige avtalene?
- Hadde Thoresen innflytelse over vaksinekontrakten som ble inngått med Merck?
- Hvor mye fikk Thoresen/den underordnede utbetalt hver for seg?
- Har det foregått noen dekkoperasjon?
- Hvorfor ble han permittert fra Kreftregisteret f.o.m. i høst?
- Hvordan ble saken håndtert internt i kreftregisteret?

Angående Frøydis Langmark:

- Ble inntekter som skulle ha tilfalt Kreftregisteret, flyttet til Kreftregisterets fond bevisst? Hvilke betingelser lå til grunn i kontrakten med Merck?
- Visste hun om Steinar Thoresens og kollegaens avtaler med Merck?
- Langmark var styremedlem i Kreftregisteret i 2005, direktør i Kreftregisteret og styreleder i Kreftregisterets fond. Riksrevisjonen mener det er grunn til å reise spørsmål om habilitet. Det gjorde vi etter hvert.
- Hva mener departement og politisk ledelse om påstandene om at Langmark og Kreftregisteret skal ha ført dem bak lyset, ved å holde millioninntekter utenfor Kreftregisterets ordinære budsjett? Bevilgningsvedtaket fra myndighetene baserer seg på informasjon fra tilskuddsmottaker om forventede inntekter og utgifter.

Angående Finn Egil Skjeldestad/andre forskere:

- Hvilke møter, hvilke reiser, honorar for hva?
- Visste hans overordnede om avtalene han hadde inngått med legemiddelselskapet?
- Er han habil til å sitte i ekspertgruppe som skal evaluere vaksinen overfor myndighetene?

I skrivende stund (5. januar) arbeider vi fortsatt med temaet leger/forskere og bindinger til legeindustrien. Første sak sto på trykk 27. desember 2006.

I arbeidet med disse sakene erfarte vi at vi hadde stor nytte av å planlegge intervjuene nøyaktig på forhånd, ved å planlegge presise spørsmål. Da vi møtte Steinar Thoresen fortalte han åpent om hvordan han hadde inngått avtalene med Merck. Vår vurdering er at Thoresens åpenhet skyldes at han forstod at vi hadde lest oss opp på temaet, og kunne stille pinlig nøyaktige spørsmål om avtalene hans. Kanskje trodde han også at vi visste mer enn vi gjorde, fordi vi brukte en del faguttrykk ifm vårt intervju?

3. Metode

3.1 Organisering av arbeidet

Vi er to som har jobbet sammen på reportasjeavdelingen. Avdelingsleder Kjersti Sortland har selv stilt opp og coachet, og gitt oss tid til å jobbe frem de første sakene før jul og romjulen. Vi skal jobbe mer sammen når VGs helsegruppe snart tar form.

3.2 Riksrevisjonens korrespondanse

Vi har tilnærmet oss saken ved hjelp av flere kilder og metoder. Det første vi gjorde var å begjære innsyn i korrespondansen mellom Riksrevisjonen, Helse Sør, Rikshospitalet-Radiumhospitalet (som Krefregisteret sorterer under) og Krefregisteret. Vi var de eneste som hadde bedt om å få innsyn i denne korrespondansen, og fikk etter hvert 16 sider som dannet grunnlaget for kritikken Riksrevisjonen fremsetter i Dok. 1. Disse dokumentene hjalp oss med å få detaljoversikt over hvilke forhold Riksrevisjonen var kritiske til. Det fremkom mange momenter som ikke er skildret i Dok. 1.

Blant annet redegjør Rikshospitalet-Radiumhospitalet for retningslinjene når det gjelder såkalte bierverv – som i Steinar Thoresens tilfelle ikke ble fulgt.

3.3 Personlige møter med toppledelsen

Vi la stor vekt på å få snakke med våre intervjuobjekt ansikt til ansikt.

Direktør ved Rikshospitalet-Radiumhospitalet og ny styreleder i Krefregisteret Åge Dabielsen, hadde ved første kontakt ikke tid til å møte oss personlig. Via kommunikasjonsdirektør Trine Lind fikk vi høre at Danielsen trolig ikke ville kommentere saken utover det lille han allerede hadde sagt. Først ville han bare stille opp til et telefonintervju. Etter mye mas/påtrykk fra vår side fikk vi igjennom et personlig møte med ham og Lind på Rikshospitalet. Han unngikk å svare på spørsmål om Thoresen, og omtalte saken som en "personalsak" og at det var "fått sin konsekvens som personalsak". Vedrørende Riksrevisjonens kritikk av Langmark og økonomistyringen i Krefregisteret, opplyste han at Frøydis Langmark fortsatt hadde styrets fulle tillit.

Ved en senere anledning fikk vi fra sikre hold vite at Danielsen skal ha forsikret Langmark om at han hadde "dekket opp for henne" overfor oss, og sagt at hun hadde styrets fulle tillit.

Denne opptreden synes ikke vi var særlig tillitsvekkende. Vi hadde håpet at Kreftregisterets ledelse i større grad hadde spilt med åpne kort, i en situasjon hvor anklagen lød på skjulte forhold – både fra Riksrevisjonens side, og i forhold til de personlige avtalene.

At Thoresen i ettertid peker på at møtehonorar (ikke beløpets størrelse) vil fremgå i fremtidige publikasjoner synes vi er irrelevant. Poenget er at biervervet ikke ble oppgitt til arbeidsgiver som retningslinjene krever da avtalen ble inngått. Ved flere anledninger skal Thoresen ha unnlatt å informere Kreftregister-ledelsen om avtalen, de eksplisitt skal ha bedt ansatte om å takke nei til.

3.4 Styreprotokoller

Vi har fått ut Kreftregisterets styreprotokoller og egen, omfattende dokumentasjon i saken.

Vi forholdt oss som nevnt til Riksrevisjonens dokument 1. Det er verdt å merke seg at dette dokumentet inneholdt svært liten informasjon om det Thoresens avtaler.

Den eneste informasjonen vi fant var denne:

"Ansatte i Kreftregisteret har inngått personlige avtaler med MSD og/eller morselskapet Merck & Co. Inc. i USA. Avtalene er inngått for perioden 2002 – 2007, og sikrer de ansatte honorarer og dekning av utlegg i forbindelse med møter. Beløpene er overført direkte til den enkeltes bankkonto. Samlet er det overført ca. 227 000 kroner i honorar og ca. 135 000 kroner til dekning av flybilletter. Ledelsen i Kreftregisteret har ikke tidligere vært kjent med saken. Riksrevisjonen har i brev til departementet forutsatt at dette nå er ryddet opp i".

Som vi gjør rede for under andre punkter var det nødvendig at vi systematisk møtte alle parter involvert i saken til personlige møter. Hvert møte ga oss litt informasjon, slik at vi etter hvert kunne sette denne informasjonen sammen til en sak.

Gjennom **Kreftregisterets styrepapirer** fikk vi detaljert kunnskap om hvilke beløp som hadde stått til disposisjon på det omstridte *"Kreftregisterets fond"*, år for år.

Gjennom å lese gjennom disse styrepapirene kunne vi se at fondets kapital hadde gjort et kraftig hopp da avtalen med Merck ble inngått.

(Hvor store beløp ble feilaktig inntektsført til fondet – ikke til Kreftregisteret, slik retningslinjene tilsier).

Gjennom disse styrepapirene fikk vi også skriftlig dokumentasjon på at Steinar Thoresen hadde hatt en aktiv rolle i fremforhandlingene av avtalene mellom Kreftregisteret og Merck. Han var stort sett til stede på alle styremøter.

Styrepapirene ga oss også ytterligere dokumentasjon på Frøydys Langmarks sentrale rolle som styreleder, noe Riksrevisjonen i sitt dokument var sterkt kritisk til. I tillegg ga styrepapirene oss navn på dem som hadde behandlet avtalene med Merck, og således kunne sitte på verdifull informasjon for oss.

A-tekst, internett, skriftlig dokumentasjon fra Folkehelseinstituttet og Kunnskapssenteret:

Vi brukte mye tid på å gjøre research på hvem de involverte personene var. Hvordan hadde Steinar Thoresen uttalt seg og frontet vaksine-samarbeidet med Merck tidligere.

Vi brukte også mye tid på e-post korrespondanse med Folkehelseinstituttet og Kunnskapssenteret for å få ut navn på alle sentrale personer som behandlet spørsmål rundt vaksinens videre fremtid. På den måten fikk vi bekreftet navnet til SINTEF-forsker Finn Egil Skjeldestad, som en sentral person i Kunnskapssenterets gruppe som skal utrede hvorvidt vaksinen skal innlemmes i det såkalte Barnevaksinasjonsprogrammet.

3.5 Flere Kilder, muntlig

Vi snakket med flere kilder muntlig for å få mest mulig viten om de personlige avtalene og Kreftregisterets ledelse. Kildene bidro til nyttig informasjon. Vi fikk blant annet kjennskap til navnet og stillingen til den andre ansatte i Kreftregisteret som hadde tilsvarende avtale med Merck som Thoresen.

3.6 Riksrevisjonen

Det ble to personlige møter med Riksrevisjonen og flere muntlige samtaler i løpet av de hektiske ukene vi jobbet med saken.

3.7 Personlig konfrontasjon: Frøydys Langmark

Hun fikk anledning til å komme med bredt tilsvarende og bidro med dokumentasjon fra Kreftregisteret som vi etterspurte, og som hun synes

var relevant. Hun kunne bekrefte flere av opplysningene vi allerede hadde innhentet fra muntlige og skriftlige kilder.

3.8 Personlig konfrontasjon: Steinar Thoresen

Thoresen var imøtekommande. Under møtet fikk han snakke fritt, før vi fulgte opp med detaljspørsmål. Han ga oss inngående detaljer om avtalen han hadde med Merck, som han selv mener er uproblematisk. Han fikk og benyttet mulighet til bredt tilsvare, og har også kommet til orde i en helsides kommentar under tittelen "VGs romjulsagurk". Også her bidro vår inngående kjennskap til ulike detaljer rundt saken til at vi fikk vite mer av kilden under konfrontasjonen, etter vårt skjønn.

3.20 Tidsbruk.

I perioden fra møtet med kilden i begynnelsen av desember og fram til første publisering 27. desember jobbet vi bortimot dobbelt tid med Kreftregister-sakene. I romjulen ble det også dobbeltjobbing på grunn av at reporteren, som også hadde romjulsvakt, måtte komme inn og jobbe med oppfølgere.

4. Avsløringer

Gjennom arbeidet med denne saken har vi avslørt flere forhold i en serie artikler. Her henviser vi til de vedlagte artiklene.

5. Konsekvenser

5.1 Oppvask i Kreftregisteret

Som følge av VGs avsløringer konstaterte statssekretær Vegard Harsvik i Helse- og omsorgsdepartementet at man nå vurderte å innskjerpe om vi oppfølgingen av retningslinjene for såkalte bierverv. Dette sa han 2. juledag.

Helse- og omsorgsminister Sylvia Brustad svarte på våre henvendelser om saken 29. desember, og fastslo da at hun ville gå inn for skjerpet regelverk i helsepersonells kontakt med legemiddelindustrien (se vedlagt artikkel 30. desember).

Leder Lodve Solholm (Frp) i Kontroll- og konstitusjonskomiteen vil anbefale høring om forholdene **Kreftregisteret** blir kritisert for. I komiteens første møte på nyåret er Riksrevisjonens «Dokument nr. 1» på agendaen. Vi vil følge opp tett hva som eventuelt skjer videre.

6. Artikler i Verdens Gang

Artikkeloversikt Kreftregister/vaksine-avsløringene - følgende saker har så langt (5.januar 2007) vært publisert i Verdens Gang:

27. desember 2006: Personlige honorarer til Kreftregister-topp fra legemiddelgigant (førstesidehenvisning)

27. desember 2006: Alene om avtalen – dro i land gullkantet vaksineavtale selv, Steinar Thoresens tilsva

28. desember 2006: Ført bak lyset (hovedoppslag): Riksrevisjonen mener at Frøydis Langmark og Kreftregisteret har ført Staten bak lyset, ved blant annet å hemmeligholde en avtale verdt syv millioner kroner med vaksine-giganten Merck.

28.desember 2006: - Går på min ære løs. Kreftregister-direktør Frøydis Langmarks tilsva

28.desember 2006: KrF-leder Dagfinn Høybråten reagerer på for tette koplinger mellom legemiddelindustrien og myndighetene

29. desember 2006: Leder: Usunn praksis

29. desember 2006: Også SINTEF-forsker hadde pengeavtale

30. desember 2006: Helseministeren vil skjerpe regelverket. Sylvia Brustad til VG: - reagerer veldig.

30. desember 2006: Vanligst i Afrika. Livmorhalskreft er mest utbredt i Afrika og andre U-land. Likevel vurderer myndighetene massevaksinering.

04. januar 2007: Vaksine-topp går fra jobben, Finn Egil Skjeldestad slutter i SINTEF

Vedlegg

* **Sakene i arkiv-kopi**

* **Sakene i pdf-kopi**